

Om handleplanen:

Handleplanen for læsning i alle fag er central for alle skolens lærere. Den første del er generel og henvender sig til alle. Fra side 7 er den opdelt i klassetrin, så den relevante information for de forskellige trin er samlet ét sted. Derefter er der en litteraturliste med fagbøger til baggrundsviden, bøger til inspiration til kursusforløb samt skolens classesæt til arbejdet med læsning i fagene. Til sidst er der bilag med en række læseforståelsesstrategier.

Handleplan

Læsning og skrivning i alle fag – alle læreres ansvar.

Faglig læsning og skrivning har gennem længere tid været et indsatsområde på Johannes-skolen. Den faglige læsning er et ansvar for samtlige faglærere, da man i alle skolens fag er afhængig af sprog og tekst for at udvikle viden og forståelse. Det sprog og de tekster eleverne møder i fagene er forskellige, og den pågældende faglærer er eksperten i fagets tekster.

Fagenes forskellige tekstgenrer stiller forskellige krav til læsningen. At mestre fagets sprog og tekster er på mange måder som at mestre faget. Derfor er læsning og skrivning et anliggende for alle lærere.

Forpligtelsen til at arbejde med læsning og skrivning ses også i de nye forenkledede mål, idet alle fag har punkter om læsning. Det er dog forskelligt fra fag til fag, hvor man finder målene for læsning og skrivning.

Formålet med handleplanen er at samle den forståelse og viden om læsning, som der er blevet arbejdet med på Johanneskolen gennem de senere år.

Progression og samarbejde

Handleplanen skal tydeliggøre progressionen for arbejdet med elevernes læsning og skrivning gennem hele skoleforløbet.

Handleplanen skal fungere som en guideline for alle lærere og skabe en ramme for samarbejdet om læsning og skrivning på tværs af fagene og støtte progressionen gennem hele skoleforløbet.

Handleplanen er et værktøj til samarbejdet om læsning og skrivning; på tværs af fagene, i de enkelte team på årgangene og i fagteam.

Handleplanen anskueliggør progressionen med læsning og skrivning og arbejdet med de forskellige læsestrategier gennem skoleforløbet på Johanneskolen.

Faglig læsning

Man læser for at forstå, for at tilegne sig viden og indsigt, for at handle og for at få en oplevelse.

Gode læsefærdigheder består helt overordnet af to hovedkomponenter; afkodning og forståelse.

Læsning = afkodning x forståelse

I arbejdet med faglig læsning er fokus rettet mod forståelse.

Læsning = afkodning x **forståelse**

Afkodning af bogstaver skal læres i dansktimerne, men forståelsen af de forskellige fags tekster skal læres i de forskellige fag. Når først forståelsen er til stede, kan vi tale om læsning. Afkodning i sig selv er ikke læsning. For at opnå funktionelle læsefærdigheder, må eleverne lære at læse flydende og læse en masse varierende tekster.

Læsning er en færdighed, som man aldrig bliver færdig med at udvikle.

Følgende interaktive læsemodel illustrerer de komponenter, som der er forskningsmæssig belæg for at tillægge betydning i forbindelse med udvikling af læseforståelse. Denne model danner udgangspunkt for arbejdet med læsning såvel som faglig læsning

*model af interaktiv læsemodel fra Brudholm (Brudholms tolkning af Ehri)

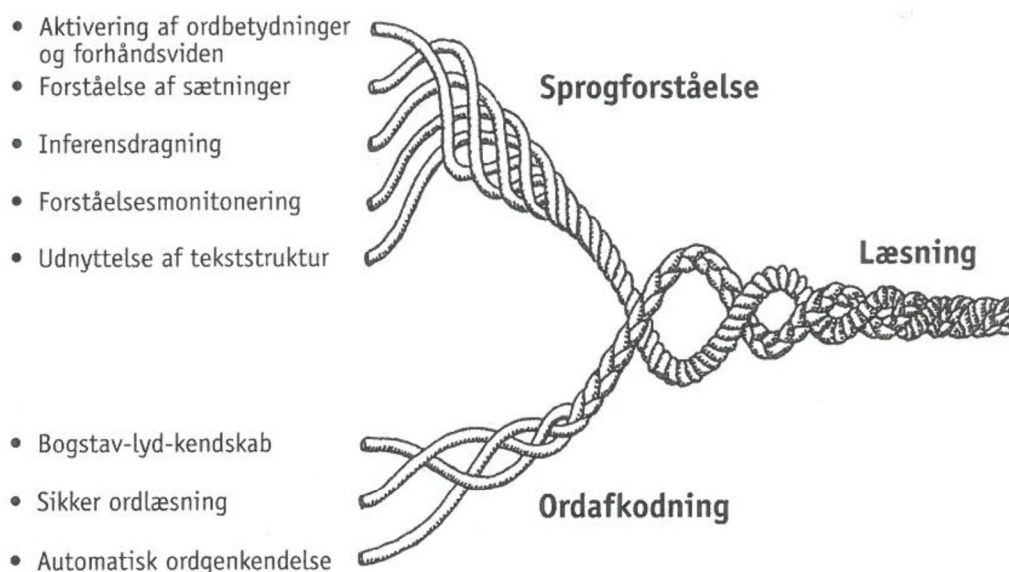
Den enkle læseforståelsesmodel

En anden måde at illustrere komponenterne for læsning er at skelne mellem ordafkodning og sprogforståelse. Følgende model viser de enkelte komponenter i læseforståelsen – både under sprogforståelsen og ordafkodningen, som til sammen jo giver læsning. Komponenterne under afkodningen er - som tidligere nævnt - primært dansklærerens opgave, men når det kommer til arbejdet med sprogforståelse skal der arbejdes i alle fag.¹

Hvert fag arbejder således med:

- Aktivering af ordbetydning og forhåndsviden
- Forståelse af sætninger
- Inferensdragning
- Forståelsesmonitorering
- Udnyttelse af tekststrukturer

¹ Oakhill 2015: 25

Figur 2.1: Den enkle læsemodel: Centrale komponenter i læseforståelse (frit efter Scarborough 2001, her efter Oakhill, Cain & Elbro 2015).

Læseforståelsesstrategier

Det er meget vigtigt for læseforståelsen, at man arbejder med læseforståelsesstrategier.

Læseforståelsesstrategier er udvalgte strategier, eleven skal udføre **før, under og efter** læsning af en tekst. Igennem arbejdet med disse strategier bliver eleven bevidst om, at læsning er en aktiv meningssøgende proces.

Ved at tilrettelægge arbejdet med tekster ud fra princippet med før- under- og efter læsning, kan eleven opnå en forståelse af det læste samt fastholde det centrale i teksten.

Det, at anvende læseforståelsesstrategier, kan f.eks. betyde, at eleverne:

- prøver at forudsige indholdet i en tekst eller stiller spørgsmål til teksten (og selv forsøger at besvare dem),
- opsummerer teksten med egne ord,
- udarbejder en grafisk model af tekstens opbygning eller
- drager slutninger med udgangspunkt i de forkundskaber, vedkommende har om emnet.

Dette er grundessensen i begrebet faglig læsning/læsning i alle fag.

Ud over behovet for at styrke den faglige læsning er der også et øget fokus på skriftlighed. De to aktiviteter – læsning og skrivning i fagene betinger og sammenkobler hinanden.

Eleverne skal lære at læse med blyanten i hånden eller med fingrene på tastaturet – faktorer som understøtter **forståelsen** og **fastholdelsen af det centrale**.

Teksttyper

Efterhånden som der bliver mere fokus på læseforståelse, vil det, i arbejdet med læsning og skrivning, blive vigtigere at have fokus på teksttyper. I første omgang er det læreren, der viser eleverne, hvordan man skal læse de forskellige tekster, og efterhånden skal eleverne kunne læse mere og mere selvstændigt i faget (modellering og stilladsering).

Elevernes viden om og kendskab til teksttyper bliver afgørende for, hvor hurtigt og effektivt en tekst kan læses og forstås. Det er derfor centralt, at faglæreren er fortrolig med teksttyper i sit fag; da det er faglæreren, der skal tilrettelægge læseundervisningen således, at de teksttyper, der kendetegner det pågældende fag, bliver forstået. Der findes forskellige teksttyper til forskellige formål/fag. Fokus for læsning i fagene er på følgende teksttyper:

- Berettende
- Beskrivende
- Instruerende
- Forklarende
- Diskuterende
- Grafisk

Man skal instruere i tekstens struktur (opbygning), idet det har sammenhæng med tekstens formål. F.eks. er en berettende tekst ofte kronologisk opbygget, en instruerende tekst kan være struktureret med punktopstilling evt. med trinvis rækkefølge, en forklarende tekst er kendetegnet ved at beskrive processer og er derfor ofte opbygget i trin. Strukturen har derfor en stor betydning for tekstens formål.

Læseformål

Alle fagtekster har et formål, og det er tekstens formål, der skal være styrende for, hvordan arbejdet med teksten skal tilrettelægges. En af faglærerens kerneopgaver i forbindelse med tekstarbejdet bliver at definere tekstens læseformål samt at anvise hvilke strategier - f.eks. notatteknikker – der kan være hensigtsmæssige i forbindelse med forskellige teksttyper.

Formålet med en tekst er den information, teksten vil formidle.²

En tekst kan f.eks. have til formål at *forklare* madens vej gennem kroppen (natur & teknik). En anden tekst kan have til formål at *instruere* i, hvordan noget skal udføres, f.eks. i en opskrift i at bage en kage (hjemkundskab).

Eleverne har brug for hjælp til at blive bevidste om tekstens formål. Hvis elever læser fagtekster uden viden om læseformålet, vil mange elever ikke være i stand til at fastholde og udlede de væsentlige informationer, men fokusere på alle informationer, alle ord og alle sætninger. Læseformålet hjælper således eleverne til at fokusere på det væsentlige og sortere i informationer i teksten og læse teksten med fokus på det væsentlige. Ved at opstille simple læseformål optimeres elevernes læsning.

² Henriksen m.fl. 2012:16

Skrivning i fagene

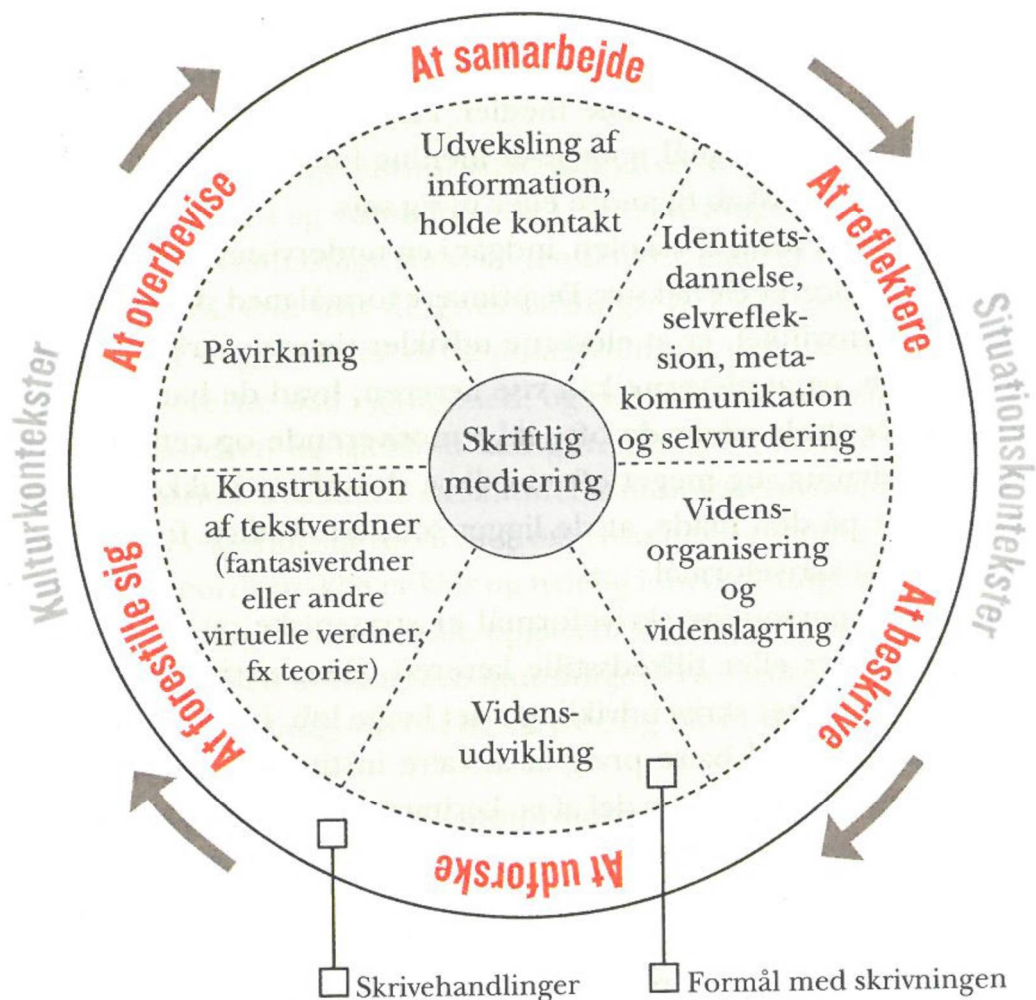
Læsning og skrivning hænger uvilkårligt sammen. At lære et fag er nøje knyttet til at lære at bruge fagets sprog. Når elever skriver i et fag arbejder de med fagets sprog og fagets viden. At skrive i et fag understøtter ikke blot læsning af fagets tekster og tilegnelse af fagets sprog, men også læring i faget.

"Skrivning fører til dybdelæring i stedet for overfladisk læring og hjælper os til at gøre det faglige stof til vores eget. Skrivning fører til ny erkendelse og indsigt, skrivning er altså en vigtig læringsstrategi".³

Skrivning over et fagligt indhold kan styrke elevernes faglige refleksion, fordi man, når man skriver, tænker, formulerer tanker og diskuterer egne tekster/noter med sig selv eller andre. ! På den måde er skrivning med til at bearbejde og fastholde ny viden. Eleven skal lære at tænke organiseret og formulere sig sammenhængende i et fag.

Når der arbejdes med skrivning er det vigtigt, at man tager udgangspunkt i skriveformål, både fordi elevernes tekster bliver bedre, når skriveformålet er tydeligt og fordi det giver motivation at vide, hvorfor man skal skrive en tekst. Norske skriveforskere fra SKRIV-projekt har udviklet nedenstående skrivehjul, som illustrerer de forskellige skrivehandlinger samt hvad formålet med skrivningen er.

³ Gerd Fredheim 2014

Figur 1. Skrivehjulet. Skrivecenteret.no

4

Det afgørende i forbindelse med skrivning i fagene er, at læreren guider eleverne til at blive bevidste om, at der er et formål og en hensigt med at skrive en tekst eller løse en opgave skriftligt. Skriveformålene er fælles for mange fag, da man i langt de fleste fag arbejder med vidensudvikling, påvirkninger, udveksling af information osv.

Faglig læsning og skrivning fra 0. til 2. klasse

Fra eleverne starter i børnehaveklassen er der fokus på skriftsprogskultur. I indskolingen er der fokus på *at lære at læse*, afkodning og senere automatisering og konsolidering af afkodningsfærdigheder, men der skal ligeledes være fokus på læsning og skrivning i alle fag,

⁴ Brok 2015; 82

således at eleverne får erfaringer med skriftsprogets muligheder; kommunikation, læring og oplevelser.

Gode skrive- og læseforudsætninger forankres i skolestarten, og arbejdet med elevernes sproglige bevidsthed og sprogstimulerende aktiviteter er med til at lægge grunden for gode læsevaner. Fra skolestart arbejdes der med ordlæsestrategier og sideløbende arbejdes der med læsestrategier. Der er fokus på teksternes opbygning og fortællestruktur i både fakta- og fiktionstekster. Der bør dagligt både læses og skrives, så eleverne får erfaring i både læsning og skrivning som vejen til viden og forståelse i alle fag.

Læsning og skrivning skal ses som parallelle processer; eleverne udvikler deres læsefærdighed ved at skrive og deres skrivefærdighed ved at læse. Eleverne skal arbejde sideløbende med fiktion- og faktatekster, således at eleverne oplever, at læsning kan bruges til at få oplysning og information samt give gode oplevelser. Dette indebærer, at man i alle fag og allerede fra 0. klasse arbejder med fagbogens/tekstens opbygning. Det er vigtigt, at fagbogen introduceres, og at eleven gøres bekendt med den opbygning. Forståelsen af tekstens opbygning har stor betydning for den enkelte elevs læseforståelse.

Herunder ses handleplan for anvendelse af læsestrategier, som skal introduceres og anvendes i de forskellige fag i indskoling:

Strategier	Bh.klasse	Projektid	Dansk	Matematik
0.-2. klasse				
Brainstorm	X	X	X	X
Ordkort		X	X	
Tankekort	X	X	X	X
VØL	X	X	X	X
Kolonnenotat		X		X
Handlingsbro	X	X	X	
Rollelæsning		X	X	X
Fakta-hjul	X			

Faglig læsning og skrivning fra 3. til 6. klasse

På mellemtrinnet er læseprocessen ofte kendetegnet ved en bevægelse hos eleven fra *at læse for at opleve* til *at læse for at lære*.⁵ Der er flere fag og tekstmængden øges.

I danskundervisningen arbejdes der med genrekendskab, men elevernes læseforståelse afhænger i de øvrige fag af deres evne til at skelne mellem forskellige teksttyper.

Eleverne skal læse flere fagtekster og skal lære at sondre mellem forskellige typer informerende tekster. Da informerende tekster er komprimerede og informationstætte kræver det, at eleverne har kendskab til redskaber (læseforståelsesstrategier) til at læse og forstå en tekst hurtigt og effektivt samt strategier til at fastholde det væsentlige.

Arbejdet med læsning og skrivning på mellemtrinnet får derfor teksttyper som omdrejningspunkt; og elevernes viden om og kendskab til teksttyper bliver afgørende for, hvor hurtigt og effektivt en tekst kan læses og forstås.

Multimodale tekster

Det er hensigtsmæssigt, at eleverne kan forstå, hvordan forskellige teksttyper kan interagere med hinanden på forskellige måder. De skal kunne navigere i multimodale tekster uanset, om det er på papir eller på internettet. Mange lærebøger og alle fagbøger er multimodale; disse tekster kræver særlig opmærksomhed, da det giver forskellige læseudfordringer. Alle faglærere skal derfor huske at arbejde med at læse de multimodale tekster, som er kendetegnet ved deres fag. Her kan der f.eks. være brug for at arbejde med læseretning.

Strategier 3.-6. klasse	Natur/ teknik	Historie	Kristen- dom..	Engelsk	Tysk og fransk	Dansk	Mate- matik
Brainstorm	X	X	X	X	X	X	X
Ordkort	X	X	X	X	X	X	X
Struktureret tankekort	X	X	X	X		X	
VØL	X	X	X	X	X	X	X
Kolonnenotat	X	X	X	X	X	X	X
Tidslinje	X	X	X			X	
Flow-diagram	X						
Referat/Resumé				X		X	

⁵ Henriksen m.fl. 2012:15

Rollelæsning	X	X	X	X	X	X	X
Venn-diagram	X	X				X	
Procesnotat							X

Faglig læsning og skrivning fra 7. til 9. klasse

I udskolingens præsenteres eleverne for en række nye fag: fysik/kemi, biologi, geografi samt samfundsfag. I disse nye fag skal eleverne lære at afkode og forstå forskellige teksttyper med nye faglige ord og begreber. De skal erhverve sig et kendskab til de enkeltes fags typiske genrer og teksttyper (bilag 2), og de skal blive opmærksomme på, at allerede kendte ord og begreber kan optræde med forskellig betydning i forskellige fag. F.eks. betyder ordet *division* i matematikfaget en regningsart, mens det i idrætsfaget er en gruppe med sportshold, og i historiefaget betyder ordet en hærenhed.

Foruden fortløbende eller multimodale tekster skelnes der imellem seks forskellige teksttyper – (bilag 2), og især den instruerende tekst og den argumenterende tekst møder eleverne ofte, og de skal i højere grad kunne forstå, forholde sig kritisk til og vurdere eget udbytte af.

Eleven skal i højere grad kunne analysere og reflektere over det læste. De skal have en mere selvstændig og kritisk tilgang til emner og kilder samt kunne gennemskue forskellige argumenter ud fra forskellige synsvinkler.

Nominaliseringer – sproglige sammentrækninger

I fagteksterne i udskolingens **naturvidenskabelige fag samt kulturfag** vil eleverne møde mange nominaliseringer, som vil kræve ekstra opmærksomhed at forstå og fortolke. Nominalisering er en betegnelse for, at verber, der beskriver processer, bliver lavet om til substantiver og adjektiver. På denne måde fortættes sproget, således at en sætning kan blive lavet om til et ord eller ordgruppe – en nominalgruppe. F.eks. kan sætningen "at nogen har forsøgt at gøre oprør" blive til "oprørsforsøg". "Eleven læser en tekst" omdannes til "Elevens tekstlæsning". For at kunne forstå dette skal eleven nærmest 'pakke sætningen ud' igen. Nominaliseringer komprimerer tekster, så selv korte tekster kan indeholde megen information. Det kræver særlige læsestrategier, og lærerne i fag med mange normaliseringer skal være opmærksomme på at hjælpe eleverne til at åbne teksterne.

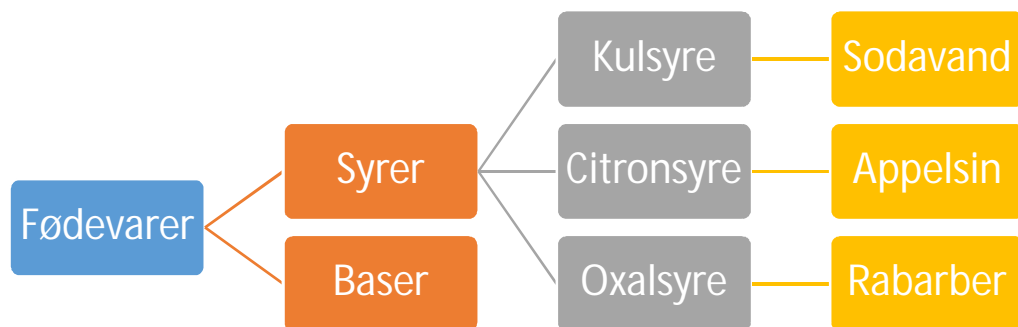
Taksonomi – komplekse klassifikationer

Kendetegnende for mange naturfaglige tekster er, at de går ud på at beskrive og forklare omverdenen. Fænomener systematiseres og klassificeres i en struktur, der viser, hvordan tingene hænger sammen. En sådan struktur kaldes en taksonomi.⁶

Et eksempel kan være⁷:

⁶ Kamp m.fl. 2010: 12

⁷ Ibid

Her er det igen vigtigt, at læreren kender og kan formidle dette fænomen. Læreren skal være opmærksom på, om elevens forståelse af teksten støttes af f.eks. diagrammer, afsnit eller kursivering, således at tekstens struktur er tydeliggjort. Ellers bør læreren støtte elevens læsning med skemaer eller andre grafiske illustrationer både før- under- og efter læsning.

Efterhånden som fagene bliver mere komplekse er der større behov for at strukturere og arbejde med taksonomi. Derfor er det hensigtsmæssigt at erstatte brainstorm og tankekort med det strukturerede tankekort. Det har den fordel, at elevernes tanker kan struktureres i grupper og der arbejdes med taksonomi.

Notatteknikker

Eleverne i udskolingens har med den stigende stofmængde og kompleksitet i fagene brug for at kunne mestre en vifte af forskellige notatteknikker i forbindelse med læsningen – notatteknikker, der kan bruges hensigtsmæssigt og varieret, afhængig af læseformål. Det drejer sig om bl.a. stikord, brainstorm, mindmap, kolonnenotat, selvstændige kritiske notater f.eks. i marginen, lognotater m.v.

I udskolingens forskellige fag vil eleverne opdage, at der vil være en stor variation af teksttyper. Det kræver mere for at forstå og vurdere de enkelte teksttyper i forhold til deres forskellige sproglige kendetegn og faldgruber. Den instruerende tekst i f.eks. fysik eller den diskuterende tekst i f.eks. samfundsfag øger kravene til, at eleverne kan forstå, forholde sig kritisk til og bagefter vurdere eget udbytte.

Kompleksiteten i de faglige tekster i udskolingens fordrer derfor, at eleverne kan skelne mellem teksttyper, og der stilles dermed større krav til deres evne til at vælge hensigtsmæssige læsemetoder og læseforståelsesstrategier. Eleverne skal i høj grad læse for at lære, og for at kunne tilegne sig- og strukturere ny viden kræver det, at man arbejder bevidst med læseprocessen i alle fag. Der skal altså arbejdes før- under- og efter læsning.

Strategier 7.-9. klasse	Strategier										
	Fysik/kemi	Geografi	Biologi	Historie	Samfundsfag	Kristendomskundskab	Engelsk	Tysk og fransk	Dansk	Matematik	
Ordkort	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Struktureret tankekort	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
VØL/VØSLE	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Styrkenotat	X	X	X				X	X	X		
Kolonnenotat	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Tidslinje		X		X	X	X	X		X		
Flow-diagram	X	X		X	X						
Referat/Resumé	X	X	X	X	X	X	X	X	X		
Rollelæsning	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Venn-diagram				X	X		X				
Procesnotat	X	X									X

Før under efter læsning

0.-2. klasse	3.-6. klasse	7.-9. klasse
Brainstorm	Brainstorm	Ordkort
Ordkort	Ordkort	Struktureret tankekort
Tankekort	Struktureret tankekort	VØL/VØSLE
VØL	VØL	Styrkenotat
Kolonnenotat	Kolonnenotat	Kolonnenotat
Handlingsbro	Tidslinje	Tidslinje
Rollelæsning	Flow-diagram	Flow-diagram
Fakta-hjul	Referat/Resumé	Referat/Resumé
	Rollelæsning	Rollelæsning
	Venn-diagram	Venn-diagram
	Procesnotat	Procesnotat

Litteraturliste

Brok, Lene Storgaard m.fl. (2015): Skrivedidaktik – En vej til læring, Klim

Fredheim, Gerd (2014): At skrive for at læse – En praksisbog i skrivning, Gyldendal

Henriksen, Mette Barden og Martin Holm (2012): Faglig læsning på mellemtrinnet, Gyldendal

Oakhill, Jane, Kate Cain og Carsten Elbro (2015) . Læseforståelse – indsigt og undervisning, Hans Reitzels Forlag

Links

Her kan man finde inspiration til arbejdet med læsning i fagene:

www.emu.dk

www.undervis.dk